

ОБРАЗЪТ НА САЛАДИН В СРЕДНОВЕКОВНАТА ИТАЛИАНСКА ЛИТЕРАТУРА

Даниела Янева

На попрището жизнено в средата
сред мрачни дебри сам се озовах,
че пътя прав загубих в тъмнината.¹

Така започва пътуването на великия флорентински поет Данте Алигиери в отвъдния свят². Незнайно как той се озовава в една тъмна и страшна гора, която символизира безпросветния и греховен живот на човека. Но ето, че поетът съзира един огрян от слънцето хълм, който е символ на добродетелния живот. Изпълнен с надежда за спасение Данте тръгва да се изкачва по него, но три диви звяра препречват пътя му: пантера, лъв и вълчица, които според някои коментатори са символ на сладострастието, гордостта и сребролюбието, които са в основата на всички човешки грехове³. Обезсърчен и уплашен поетът отстъпва надолу и в този момент на драматично напрежение пред него се появява душата на великия античен поет Публий Вергилий Марон, в когото Данте вижда „пример и учител“⁴ и от когото иска помощ, за да се измъкне от това страшно и угнетяващо душата място. Но Вергилий казва на Данте, че

¹ Срв. Алигиери (1975), стр. 23.

² В. Бранка изброява в коментарните си бележки към италианското издание на „Декамерон“ на Дж. Бокачо литературните творби, в които Саладин се явява като литературен герой: срв. Бокачо (1980), т. I, I/3, стр. 78, бел. 2; т. II, X/9, стр. 1205 – 1206, бел. 2. Срв. също и предговора на Кардини (1999), стр. 7 - 23. Предговорът на Кардини е публикуван също и в интернет: http://www.enec.it/Versogerusalemme/19_Cardini.pdf

Срв. също и книгата на Пари (1999), в която, освен италиански, са разгледани и литературни творби на други езици.

По темата, както и по по-общия въпрос за контактите с исляма срв. също в интернет: “L’occidente cristiano e l’islam nel Medioevo e nell’Europa moderna”. In: <http://www.arab.it/occidente.htm>; P. Stefani, “Ebrei, cristiani e musulmani da Boccaccio a Lessing”. In: <http://www.biblia.org/approccultur24.html>;

“L’Islam e la ragione araba Franco Cardini e Mohammed Abed al-Jabri”. In: http://www.labottegadellefante.it/index.php?option=com_content&task=view&id=1537&itemid=37;

Meriem Faten Dhoub, „Islam e cristianesimo, storia di un conflitto terminologico” в <http://www.metabasis.it/1/conflitto/ricercaDhouib.pdf>;

M. Corti, “Dante e l’Islam”. In: <http://www.emsf.rai.it/interviste/interviste.asp?d=490>;

M. Corti, “Maometto secondo Dante”. In: <http://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1994/11/14/maometto-secondo-dante.html>;

A. Foresi, “Dante e Maometto”. In: <http://www.politicadomani.it/Pagine/Giornale/Num15-16/Dante%20e%20Maometto.htm>;

“Isra’ e Mi’raj”. In: http://it.wikipedia.org/wiki/isra'_e_mi'raj;

“Il Libro della Scala di Maometto”. In: http://www.iisalesandrini.it/progetti/visioni/il_libro_della_scala.htm;

“Il Mi’raj e la Divina Commedia – Dante e l’Islam”. In: <http://badwila.net/dante/index.html>;

“Inferno – Canto ventottesimo”. In: http://it.wikipedia.org/wiki/Inferno_-_Canto-ventottesimo;

R. Guarini, “Contro Maometto fu più feroce il sommo Dante”. In:

http://www.ilgiornale.it/commenti/contro_maometto_fu_piu_feroce_sommo_dante/18-02-2006/articolo_id=65936-page=0-comments=1;

A. Troni, “Dante e Maometto”. In: <http://www.superzeco.net/tradition/ArmandoTroniDanteEMaometto.html>;

Berti G., “Dante e l’Islam”. In: <http://www.airesis.net/IlGiardinoDeiMagi/Giardino%201/GiordanoBerti1.htm>;

“Ma Dante non mandò Maometto all’inferno”. In:

http://archivistorico.corriere.it/1996/marzo/22/Dante_non_mando_Maometto_all_co_0_96032212283.shtml

³ Пак там, стр.429, бел. 6., срв. също и Алигиери (1978), стр. 12, бел. 2.; Алигиери (1993), стр. 12 – 15, бел. 31; Алигиери (1990), стр. 6 – 7, бел. 31-33.

⁴ Срв. Алигиери (1975), стр. 25, I песен, стих 85.

„за да напусне тези дебри диви, човек по друг път трябва да върви”⁵. Той трябва първо да мине през ада, където ще види всички проявления на злото и ще осъзнае причините за неговото съществуване, после ще мине през чистилицето, където ще пречисти душата си от всеки грях и най-накрая ще влезе в земния рай, откъдето ще се издигне до царството небесно. През ада и чистилицето ще го води Вергилий, символ на разума, а в рая водач на Данте ще бъде Беатриче, символ на теологията, а след нея свети Бернар от Клерво, символ на мистичната любов към Бога. Разумът е нужен на човека, за да се избави съзнателно от злото, от греха, от нравственото падение, но той не е достатъчен, за да се извиси душата и да достигне до съзерцанието на Бога: за това са необходими както теологията, така и мистичната любов към Него.

Данте и Вергилий потеглят и се спускат в ада. В първия кръг се намира лимба: там са душите на праведниците живели преди пришествието на Христа, на децата умрели, без да получат християнско кръщение и на добродетелните езичници и друговерци. На тези души „грях не им тежи на съвестта”, казва Вергилий⁶:

(...) И скоро с моя вожд добросърдечен
дойдохме в първи кръг обвил глъбта.
тук вместо плач, подобно ек далечен,
въздишки поразиха моя слух,
разтърсвайки безспир простора вечен;
аз от гълпи безчислени ги чух –
край мен деца, жени, мъже унили
се мъчеха без болка в здрача глух.
„Не питаш ти – обърна се Вергилий, -
какви души измъчва тук скръбта?
Преди да продължим, о синко мили,
чуй: грях не им тежи на съвестта;
заслужили са, но са без кръщение,
а то за твойта вяра е врата.
Лишени от Христовото учение,
не вярваха те в истинския Бог:
и аз съм от такова поколение.
И затова, а не за друг порок,
копнеем без надежда за небето,
наказани от жребия ни строг.”⁷

Данте вижда Омир „поет богоизбран”⁸, Хораций, Овидий, Лукиан. По-нататък той и Вергилий се изкачват на един хълм и оттам, сред окъпаните в светлина поляни, виждат Електра, Еней, Хектор, Юлий Цезар и други герои от античността. И там, сам и настрана от другите, стои Саладин⁹, а по-нататък пред удивения поглед на Данте се появяват Аристотел, Платон, Сократ и други велики мислители, сред които Авицена и Авероес:

Когато стихна дружния привет,
видях към нас да идат четирима,
ни тъжни, нито радостни наглед.
Тогава рече сянката любима:
„Виж оня с меч в яката си длан,
с вид властен пред останалите трима.
Той Омир е, поет богоизбран;
след него е Хораций – сатирика –
с великия Овидий, с Лукиан. (...)”
Там строги мъдреци аз различих;

⁵ Пак там, стр. 25, I песен, стих. 90 – 91.

⁶ Пак там, стр. 36, IV песен, стих 34.

⁷ Пак там, стр. 35 – 36, IV песен, стих. 23 – 42.

⁸ Пак там, стр. 37, IV песен, стих 88.

⁹ Пак там, стр. 38, IV песен, стих 129.

те с ведър поглед вдъхващ уважение,
говореха, но с глас смирен и тих.
Качихме се на ниско възвишение
с връх толкова открит и осветен,
че ги обхващах всички с мойто зрение.
И точно там , на губера зелен,
съгледах сенки с подвизи предишни
и бях от срещата ощастливен.
И там видях Електра с дрехи пищни,
Еней и Хектор зърнах между тях,
и - в броня – Цезар със зеници хищни. (...)
там беше Брут; и Юлия там беше
с Лукреция и Марция пред мен
с Корнелия; сам Саладин мълчеше.¹⁰

Както е добре известно Саладин, Авицена и Авероес са живели след първото пришествие на Христа. А и те не са единствените: Диоскорид, Гален и Птоломей, които Данте вижда в лимба, също са живели след идването на Христос. Защо тогава той ги поставя в лимба заедно с душите на тези, които са живели преди първото пришествие? Какво е общото, което обединява душите в лимба?

Тези въпроси си поставя Фиоренцо Форти, който посочва, че общото е тяхното величие и по-точно тяхното великодушие. Това е качество, отбелязва Форти, свързано с едно от основните понятия на класическата етика и в частност на аристотеловата, а именно *μεγαλοφυα* (великодушие)¹¹. Форти достига до извода, че мегалопсихията, нравственото величие на духовете в лимба, е именно тази черта, която ги обединява. Ако под велики духове се разбира великодушни, посочва ученият, то няма нищо странно в това, че Хектор и Еней стоят до велики меслителите като Платон и Аристотел, а Юлий Цезар, Сократ и Талес Милетски до Саладин, Авицена и Авероес: всички те се отличават с великодушие и са напълно достойни за мястото, което им е отредил Данте¹².

Флорентинският поет споменава Саладин и в незавършения си трактат „*Лип*“ („*Convivio*“). Творбата е написана на народен италиански език (*volgare*), защото Данте се обръща към една по-широка публика от читатели, жадни за знания, но които не са получили системно образование. В IV трактат на творбата поетът разглежда понятието за благородство, което е плод на съвършенството. В XIV параграф на XI глава той посочва като примери в това отношение Александър Велики, Монфератския маркиз Бонифации I, Саладин и други¹³.

Султан Юсуф Салах ад-Дин ибн Аюб (1137 – 1193), по-известен като Саладин, е една изключителна за своето време личност¹⁴. Кюрд по рождение, получил богословско образование, той се издига до върховете на властта и става султан на Египет и Сирия. Той е един от главните герои на сцената на военния сблъсък в Близкия Изток през

¹⁰ Пак там, стр. 37 – 38, IV песен, стих. 82 – 129.

¹¹ Срв. Алигиери (1990), стр. 67.

¹² Срв. пак там, стр. 68.

¹³ Срв. „*Convivio*“, коментар на G. Busnelli - G. Vandelli, 1964 в „*Opere di Dante*“. Firenze: Felice Le Monnier, vol. V, p. 75. In: <http://www.liberliber.it/biblioteca/>.

¹⁴ За Саладин сведения виж в <http://bg.wikipedia.org/>; <http://it.wikipedia.org/>, както и в повечето истории на кръстоносните походи: виж Леман (1996); Флори (2002); R. Grousset, „*La storia delle crociate*“. Casale Monferrato (AL): Piemme. 1998; S. Runciman, „*Storia delle crociate*“. Torino: Einaudi. 1993; J. Richard, „*La grande storia delle crociate*“. Roma: Il Giornale. Biblioteca storica, Newton & Compton. 1999, vol. I; M. Meschini, „*Battaglie medievali*“. Roma: Il Giornale. Biblioteca storica, Newton & Compton. 2005; „*Storia delle crociate*“. Под ред. на R. Gervaso, Milano: Domus, 1978, vol. III; M. A. Loste, „*Le crociate*“. Milano: Fenice 2000. 1994; B. Hamilton, „*Le crociate*“. Milano: San Paolo. 2003; L. Gatto, „*Le crociate*“. Roma: Newton Compton. 1994; A. Маалуф, „*Кръстоносните походи през погледа на арабите*“. София: Агенция Меридиани. 2001; К. Гагова, „*Кръстоносните походи*“. София: Абагар. 1998.

втората половина на XII век между християнските кръстоносни войски и мюсюлманите. Както много други военачалници от неговата епоха и Саладин е познал радостта от победата, както и разочарованието от поражението. Но това, което го отличава рязко от останалите негови съвременници, са неговите чисто човешки качества: великодушието, състраданието към слабите и победените, дори когато са били християни, щедростта, а също и отстояването на дадената дума. Историческите извори от епохата, както арабски, така и християнски, са съхранили жив спомен за много случки от живота на султана, които разкриват пред нас образа на една сложна, но безспорно обаятелна личност. И не бива да ни изненадва фактът, че за него тръгват легенди в Западна Европа. А от легендите до храма на литературата има една крачка и Саладин я прави: той се превръща в литературен герой, в идеал за най-високи рицарски достойнства.

Може да се каже, че султан Саладин влиза в италианската литература в зората на нейното създаване. Италианската литература, както е добре известно, възниква с едно значително закъснение в сравнение с другите романски литератури. Първата италианска поетическа школа е сицилианската, която възниква в двора на император Фридрих II Хохенщауфен през първата половина на XIII век по модела на провансалската трубадурска лирика. Паралелно с тази високохудожествена поезия се появяват почти веднага нейни пародии, както се вижда от контраста на Чело д'Алкамо "*Rosa fresca aulentissima*" („Свежа и най-ароматна роза"). В контраста имаме два гласа, два персонажа: един жонгльор и една девойка от простолудието, която той ухажва. В шестия куплет тя заявява, че дори жонгльорът да ѝ подари всички богатства на Саладин, пак няма да може дори ръката ѝ да пипне¹⁵. Творбата е създадена в периода 1231 – 1250 г.¹⁶, а както е известно Саладин умира през 1193 г. Но легендите за приказните му богатства и за великолепието на неговия двор са продължавали да живеят, както се вижда от литературните творби.

Безспорен интерес представляват "*Conti di antichi cavalieri*" („Разкази за старпуге рицари")¹⁷. Първите пет разказа са посветени на Саладин в изданието от 1851 г., излязло под редакцията на Пиетро Фанфани¹⁸. Езиковият анализ на текста показва, според Фанфани, както се отбелязва в предговора, че сборникът е създаден през XIII век и не по-късно от началото на XIV в.¹⁹ и че е несъмнено по-ранен от другия известен сборник с новели, а именно "*Novellino*"²⁰. Не е ясно дали разказите са оригинални или пък са превод от провансалски език, както подсказват многобройните провансалски форми в текста²¹.

В първия разказ Саладин е описан като „храбър, шедър и изтънчен владетел с благородна душа". Той няма никакви недостатъци, но е надарен с всички добродетели²². В третия разказ се разкрива великодушието и куртоазната щедрост на султана, който, като видял, че врагът му Ричард Лъвското сърце е останал без кон, наредил веднага да му бъде изпратен един. Особено интересен е четвъртият разказ, който показва, че Саладин е способен да осъзнае грешките си и да ги поправи: веднъж

¹⁵ Срв. превода и коментара на текста на стр. 8 в *Biblioteca dei classici italiani* by Giuseppe Bonghi, "Traduzione e note al contrasto di Cielo d'Alcamo". In: http://www.classicitaliani.it/intro_pdf/contral.pdf

¹⁶ Срв. **Белини и др. (1990)**, стр. 232.

¹⁷ Благодаря на Антонио Карананте за коментара на текста.

¹⁸ Виж в <http://books.google.com/>: "*Conti di antichi cavalieri copiati da un Codice della biblioteca di Casa Martelli e stampati ora per la prima volta per cura di Pietro Fanfani con note e dichiarazioni*". Firenze: Tipografia di T. Baracchi. 1851.

¹⁹ Срв. пак там, стр. V.

²⁰ Срв. пак там, стр. VIII.

²¹ Срв. пак там, стр. IX.

²² Пак там, стр. 1 – 2.

султанът се разхождал из подарените от него земи на негов подчинен и те толкова му се харесали, че му се приискало да си ги вземе обратно и да даде други на своя васал. Саладин обаче осъзнал, че това са лоши помисли и се разкажал дълбоко. За да изкупи грешката си той се подложил на толкова строг пост, че едва не умрял²³. Анонимният разказвач описва тук султана като една сложна личност, която може и да сгреша, но е в състояние да се поправи²⁴.

В петия разказ се разкрива друга страна от характера на султан Саладин, а именно неговата толерантност и способността му да съзри доброто дори и когато става въпрос за друговерци: при Саладин пристигнали двама монаси християни, които искали да спасят душата му. Съветниците му искали те да бъдат убити, както повелявал законът на сарацините. Но султанът отказал, защото християните дошли с добри намерения и тяхната смърт не би се понаправила на Бога. Той ги надарил богато и ги пуснал да си вървят²⁵.

Другият сборник с новели, който е по-известен, е сборникът „*Novellino*” или „*Cento novelle antiche*” („*Сто стари новели*”). В една от новелите²⁶ се разказва за пословичната щедрост на Саладин: един човек му поднесъл рози през зимата и султанът наредил на ковчежника си да му даде 200 жълтици, но служителят сбъркал и записал 300. Решил да поправи грешката си, но султанът му рекъл: „Недей да поправяш нищо. Пиши 400. За мен ще бъде истинско нещастие, ако една писалка се окаже по-щедрa от мен.”

В същата новела се разказва как, по време на едно примирие с християните, Саладин решил да посети техните държави, за да види как живеят и как се управляват, така че ако остане доволен и той да стане християнин. В този случай е намерила място легендата за това, че Саладин е посетил инкогнито Западна Европа, която, как ще видим, се явява и в други варианти. В същата новела се добавя нов щрих към портрета на султана: християните решили да отидат при сарацините, за да се запознаят с техния начин на живот. Саладин наредил в шатрата му да се постелат килими, по които имало изтъкани кръстове. Християните стъпвали по тях, та дори и плюели. Султанът ги укорил и им рекъл: „Вие проповядвате за кръста, а го презирате. Излиза, че обичате вашия Господ Бог само на думи, но не и на дело. Вашето поведение не ми се нрави.” Примирието било нарушено и започнала войната²⁷. Нравственото послание в случая е ясно, то е изразено експлицитно, но особеното е, че като пример за поведение, като нравствен ориентир се явява мюсюлманинът Саладин.

Сред новелите е намерила място и една, в която се разказва как султан Саладин станал рицар: като виждал, че рицарите са на такава почит сред християните, султанът пожелал и той да получи рицарски сан. В новелата се описва подробно целия ритуал на посвещаването и се обяснява какво е значението на отделните компоненти: къпането, чистата постеля, белите копринени одежди, червената дреха и т.н., чак до удара по шията, който по традиция новият рицар трябвало да понесе²⁸.

Има ли някаква историческа истина в тази история? Знае се, че Саладин е имал приятели сред християните, но от друга страна, самият ритуал на посвещението е изпълнен с християнска символика. Известният италиански медиевист Франко Кардини отбелязва, че през XII век, както сред византийците, така и сред арабите, е имало голям интерес към ритуалите и обичаите на западните рицари. Кардини посочва, че има

²³ Пак там, стр. 8 – 9.

²⁴ Благодаря на Антонио Карананте за коментара на този разказ.

²⁵ Пак там, стр. 10; благодаря на Антонио Карананте и за коментара на този разказ.

²⁶ Новела XXI. В: Анонимен сборник с новели „*Новелино*”(1875), стр. 31 – 32.

²⁷ Пак там, стр. 32 – 33.

²⁸ Пак там, стр. 102 – 107; виж също **Флори (2002)**, стр. 37.

сведения за сарацини приели рицарски сан²⁹. Италианският учен пояснява, че из Европа са се разпространявали истории за изтънчения и великодушен рицар Саладин³⁰. Франко Куомо, автор на книга за рицарските ордени, приема, че Саладин наистина е приел рицарски сан³¹. Така или иначе, няма исторически доказателства за това. По-важното в случая е, че Саладин се е утвърдил в съзнанието на средновековните хора като носител на най-високите рицарски достойнства и като такъв той се явява пример за подражание.

Образът на султана е намерил място и в един роман от началото на XIV век (завършен е през 1311 г.): става въпрос за *“Fortunatus siculus ossia L’Avventuroso siciliano”* („Приключенията на сицилианец“) от Бозоне от Губио. Той е роден в края на XIII век и е бил приятел на Данте Алигиери.³²

В романа се разказва за приключенията на петима рицари, които напускат Сицилия при започването на Сицилианските вечерни, въстанието, което избухва през 1282 г. срещу френската власт и завършва с установяването на Арагонската династия в Сицилия през 1302 г. В трета книга на романа се описват приключенията на рицаря Уливо ди Фонтана. Той първо отива в Рашка, където се отличава с войнските си качества. По-късно царят на Армения, който бил във война със султана на Вавилония, както през Средновековието са посочвали арабския свят, поискал от царя на Рашка да му изпрати на помощ Уливо. Героят потегля с отряд от 400 рицари, но бива пленен в една битка със сарацините и е хвърлен в затвора. След две години се устройва всенароден празник, а по желание на султана също и турнир, на който Уливо трябва да се сражава срещу трима сарацини, които той успява да победи. По-нататък се разказва как Уливо посвещава в рицарски сан султана, как бива освободен и как, след още други приключения, се завръща в Сицилия.

Особено интересни са бележките към трета книга на романа, в които Бозоне включва допълнителни материали за султан Саладин. В параграф „С“³³ се разказва как Саладин станал християнин на смъртния си одър. Разбира се в това няма никаква историческа истина. Няма сведения султанът да се е отрекъл от вярата си. Саладин, в тесния смисъл на думата, е бил правоверен мюсюлманин и както е добре известно, една от големите му цели е била не само териториално-политическото обединяване на арабския свят, но и установяване на религиозно единство, което и постига с налагането на сунитската традиция. Защо се появява подобна легенда? Мисля че причината е била по-скоро психологическа. С измисленото покръстване на Саладин се елиминира противоречието между това, че в съзнанието на средновековния западноевропейец той е носител на най-високи човешки добродетели и факта, че той е мюсюлманин.

В параграф “F”³⁴ се разказва за това как Саладин, преоблечен първо като отшелник, а после като търговец, посетил Западна Европа. Поведението на френския крал му се сторило разточително, а на клира – скъперническо. Затова султанът стига до извода, че богът на християните е много милостив, щом търпи подобни грехове. В този случай образът на Саладин е използван, за да се изрази една откровена критическа позиция към краля и към църквата.

²⁹ Срв. предговора на Кардини (1999), стр. 12.

³⁰ Пак там, стр. 12 – 13.

³¹ Срв. Куомо (1998), стр. 18.

³² Сведения за Бозоне виж в биографичната справка за него в електронното издание на романа в books.google.bg/books?id=wYOrAAAAMAAJ&printes=frontcover&hl=bg#v=onepage&q&f=false, *“Fortunatus siculus ossia L’Avventuroso siciliano di Bosone da Gubbio, romanzo storico, scritto nel MCCCXI, ed ora per la prima volta pubblicato da G. F. Nott, socio dell’Acc. d’Antiq. di Londra”*. Firenze: dalla Tipografia all’insegna di Dante. MDCCCXXXII. Pp. XXXI – XXXVI.

³³ Пак там, стр. 345 – 346.

³⁴ Пак там, стр. 349 – 352.

Тези допълнителни материали дават възможност на Бозоне да обрисова по-пълно образа на Саладин. В коментарните бележки на Джордж Нот към трета книга, който е публикувал романа, се пояснява, че авторът е използвал една френска творба³⁵ за тези допълнителни материали, като е заменил името ‘Саладин’ със ‘султан’. Бозоне, отбелязва Джордж Нот, е бил наясно, че неговият герой Уливо живее в епоха, когато Саладин вече е бил покойник, но той въвежда образа на великия султан не от невежество, а за да направи интригата по-интересна и да обрисова по-ярко образа на Уливо³⁶. От друга страна, не бива да се учудваме, че на толкова популярния Саладин се приписват факти, които нямат нищо общо с него³⁷.

Възможно е романът на Бозоне да е послужил на Джовани Бокачо за три от новелите от „Декамерон“: втора и трета от Ден първи и девета от Ден десети³⁸. Както се вижда и Бокачо не остава безразличен към образа на Саладин. В „Декамерон“ са включени две новели, в които великият султан е един от героите. Първата новела е третата от Ден първи. Султанът е представен като изключително храбър, спечелил безброй битки³⁹. Той прахосал богатството си по войни и по разкошен живот. Веднъж му затрябвали пари. Чудел се откъде да си ги набави и се сетил за един еврейски лихвар, голям скъперник, на име Мелхиседек. Извикал го и му задал такъв въпрос, на който смятал, че лихварят ще даде грешен отговор, та да го принуди да му даде пари. Въпросът бил: коя от трите вери е истинската – юдейската, ислямската или християнската. Но Мелхиседек разбрал намеренията на Саладин и му разказал историята за трите пръстена, като накрая пояснил, че само Бог Отец знае истината⁴⁰. Султанът разбрал, че лихварят се измъкнал от уловката. Казал му от какво се нуждае и Мелхиседек му дал исканата сума, която Саладин по-късно му върнал. Той надарил богато лихваря и му дал почетна длъжност. Тази кратка новела ни представя султана като толерантен и мъдър владетел, който е способен да приеме един интелигентен отговор и да го оцени по достойнство.

Другата новела е деветата от Ден десети, който е посветен на темата за благородството и великодушието. Действието е ситуирано в епохата на император Фридрих Барбароса. Саладин решил да посети християнските земи, за да види как тамошните владетели се готвят за кръстоносния поход. Преоблечен като търговец, тръгнал на път инкогнито, придружен от двама свои сановници. В околностите на Павия срещнали един знатен мъж на име Торело, който им устроил пищно посрещане и ги надарил богато:

(...) Саладин и спътниците му слезли от конете, знатните граждани ги приветствали най-радушно и после ги отвели в пригответените за тях разкошни стаи; след като съблекли доспехите, с които пътували, и се поосвежили, те влезли в залата, където всичко било пригответено от добре по-добре; измили си ръцете и седнали на трапезите, където им поднесли такива разкошни ястия и така добре ги обслужвали, че и сам императорът да дойдел, по-голяма почит не би могло да му се окаже. Въпреки че Саладин и неговите люде били все благородници и били свикнали на разкош и великолепие, те останали удивени от всичко и отседили, че по-добре от това не може и да се желае, особено като се има предвид положението на рицаря⁴¹, за когото знаели, че е обикновен гражданин, а не синьор.

(...) месер Торело наредил да извикат неговата достойна жена; а тя била хубава и едра на ръст, облечена в най-разкошни дрехи (...). Щом я зърнали, те станали на крака и я приветствали най-почтително, поканили я да седне при тях и почнали да милват и гаят красивите ѝ деца. Тя повела с тях

³⁵ Пак там, стр. 335 - 342: “*L’Ordene de Chevalerie ainsi que Hughes de Tabarie l’enseigna au Soudan Salehedin*”.

³⁶ Пак там, стр. 275 – 276.

³⁷ Пак там, стр. 276.

³⁸ Срв. в **Бокачо (1980)**, т. I, I/2, стр. 71, бел. 1; I/3, стр. 78, бел. 2; т. II, стр. 1205 – 1206, бел. 2.

³⁹ Срв. **Бокачо (2003)**, стр. 46.

⁴⁰ Пак там, стр. 48.

⁴¹ Става въпрос за Торело.

най-приятен разговор, а когато месер Торело излязъл за малко от стаята, запитала ги откъде са и къде отиват; на тоя въпрос знатните люде отговорили същото, което вече били казали на месер Торело. Тогава дамата възкликнала весело: „Виждам аз, че моята женска предвидливост не ще бъде излишна, затова ви моля да ми окажете най-голяма милост и да благоволите да харесате скромния дар, дето ще заповядам да ви поднесат; но като имате предвид, че по причина на малкото си сърце жените дават дребни неща, то аз ви моля да приемете този дар, като обърнете по-голямо внимание не толкова на стойността на подаръка, колкото на доброто ми намерение.“ Тя заповядала да поднесат на всеки от тях по две дрехи – едната подплатена със сукно, другата с кожа, и то не от тия, дето се носят от гражданите или от търговците, ами от синьорите, да им дадат и по три дрехи от тънка коприна и гащи от най-тънко платно (...)

Знатните люде се удивили, защото разбрали съвсем ясно, че като решил да ги почете, месер Торело не искал да пропусне и най-малката дреболия; а като видели колко са разкошни тия дрехи, дето никак не подходжали на търговци, те си помислили да не би месер Торело да се е досетил кои са (...). Когато всичко се уредило както трябва, месер Торело влязъл отново в стаята, жена му се сбогувала с гостите, призовала над тях Божията благословия и отишла да дари и слугите им с подходящи за тях неща⁴².

Но гостоприемството на месер Торело не приключва с това:

След дълги увещания най-после месер Торело успял да убеди гостите си да прекарат целия този ден в неговия дом; затова като се наспали, те облекли своите дрехи, възседнали конете си и тръгнали с месер Торело да се поразходят из града; когато пък настанало време за вечеря, отново се нахранили чудесно заедно с другите си именити сътрапезници. После отишли да си легнат, а на следната утрин вместо изморените си коне намерили три едри и силни жребеца; техните слуги също получили други, силни отпочинали коне. Щом видял това, Саладин се обърнал към своите придружители и възкликнал: „Кълна се в името Божие, че никога не е имало по-съвършен, по-учтив и по-внимателен човек от този, и ако християнските крале са такива крале, какъвто рицар е тоя човек, то султанът на Вавилония не ще успее да се справи дори с един от тях, камо ли с всичките крале, дето, както виждаме, се готвят да го нападнат.“

Тъй като разбрали, че няма как да му откажат, те благодарили най-вежливо на месер Торело и яхнали конете, а той и множество други люде тръгнали да ги изпроводят далеч извън града; макар и да скърбял, че трябва да се раздели с месер Торело – толкова го бил обикнал за това време – Саладин, нали бързал, го помолил да се върне (...)

И така, Саладин потеглил със своите спътници, изпитвайки силно желание – ако остане жив и не бъде разорен във войната, която му предстояло да води – да окаже на месер Торело не по-малки почести от тия, дето получил от него; затова беседвал дълго време с другарите си за месер Торело, за жена му, за всичките му дела и постъпки, хвалейки го все повече и повече.⁴³

Саладин се върнал в Александрия, а Торело след време потеглил за Палестина като кръстоносец, но бил пленен от саладиновите войски. Попаднал в затвора, но понеже бил отличен соколар, бил взет на служба при двора на султана. След време Саладин го разпознал, надарил го богато и посредством едно вълшебство му помогнал да се прибере в Павия:

Но Саладин казал: „Месер Торело, тъй като сам Бог ви прати при мен, знайте, че сега не аз, а вие сте тук господар.“ После двамата се поздравили най-радушно, Саладин заповядал да облекат Торело в царски одежди, представил го на най-знатните си велможи, не поскъпил слова, за да похвали доблестта му, и нередил всеки, който държи на неговата милост, да почита Торело така, сякаш оказва почит на самия него, султана; всички започнали да правят това и най-вече ония двама велможи, които се били отбили в дома на месер Торело като придружители на Саладин.⁴⁴

Султанът уверява месер Торело в искреното си и най-дълбоко приятелство:

„(...) След като съдбата ви доведе чак при мен, щеше да ми бъде много приятно, ако можехме да изкараме заедно цялото време, за което ни е съдено още да живеем, като равноправни властелини на царството, което е в мое владение (...).“⁴⁵

Настава време за раздяла и Саладин отрупва приятеля си с най-скъпи дарове: те не са мерило за приказните богатствата събрани в хазната му, а са израз на щедростта и великодушieto му. Неподправено благородство блика от думите на султана, когато се сбогува с Торело:

⁴² Срв. **Бокачо (2003)**, стр. 779 -780.

⁴³ Срв. пак там, стр. 780 – 781.

⁴⁴ Срв. пак там, стр 784.

⁴⁵ Срв. пак там, стр. 786.

Саладин (...) заповядал да приготвят в голямата зала прекрасна, разкошна постеля от множество дюшечи, които съгласно техния обичай били целите от кадифе и сърма, а върху тях да метнат покривка, избродирана с едри бисери и най-драгоценни камъни (впоследствие оценени като несметно съкровище), да сложат и две възглавници, подходящи за такава постеля.

След като уредил това, Саладин заповядал да облекат поукрепналия вече месер Торело в една сарацинска одежда – най-разкошната и най-хубавата, която била виждана някога (...). Когато Саладин, придружен и от множество свои велможи, се запътил към стаята, където се намирал Торело, било вече доста късно и като седнал край постелята му, султанът заговорил почти със сълзи на очи: „Месер Торело, приближава часът, в който ще трябва да се разделим, и понеже нито ще мога да ви придружа, нито, поради естеството на пътя, да наредя на някого да стори това, налага се да се простя с вас тук, в тази стая, за което съм и дошъл. Поради това, преди да ви предам в ръцете на Бога, искам да ви помоля в името на обичта и дружбата, която ни свързва, да не ме забравяте, пък ако имате възможност, след като си уредите работите в Ломбардия, гледайте, преди да са свършили нашите дни, да успеете да прескочите поне веднъж насам, та поне тогава да мога да ви посрещна отново с радост и да поправа грешката си, към която ме принуждава сега вашата припряност; а докато това стане, нека не ви представлява труд да ми пращате вести за себе си чрез писма и да искате от мен всичко, за каквото бихте желали да ме помолите, защото можете да бъдете уверени, че ще направя това за вас с много по-голяма охота, отколкото за който и да е друг човек на този свят.“⁴⁶

Торело изпива вълшебната отвара и заспива:

Като заспал, по нареждане на Саладин Торело бил пренесен на един прекрасен креват, върху който бил положен разкошен и много скъп венец с някакъв знак, по който по-късно не било никак трудно да се разбере, че тоя венец е изпратен от Саладин на съпругата на месер Торело. После султанът нахлузил на пръста на месер Торело пръстен с рубин, който блестял така силно, че приличал на запален факел, и чиято стойност едва ли би могла да бъде пресметната; заповядал да му препашат скъпа сабя с безброй украшения по нея и да му окачат една тока, обсипана с невиджани до тогава бисери и много скъпоценни камъни, след което наредил да поставят от двете му страни два големи златни съда, пълни с дублони, и да разхвърлят наоколо множество нанизы с бисери и пръстени, пояси и какви ли не още работи, за които би трябвало дълго да разказвам. Като свършили всичко това, султанът целунал отново месер Торело, а на некромантът казал да побърза; вследствие на това креватът, на който се намирал месер Торело, тозчас изчезнал, а Саладин останал и продължил да разговаря със своите велможи за рицаря.⁴⁷

Торело успял да пристигне на време в Павия, за да предотврати женитбата на жена си, която го мислела за мъртъв, раздал част от богатите дарове и известил султана, че е пристигнал благополучно и го уверил в приятелството си.

В тази новела се разработва познатия вече сюжет за тайното посещение на Саладин в Западна Европа, която Бокачо може би е заимствал от Бозоне от Губио, но която използва само, за да въведе читателя във фабулното действие. Посрещането, което Торело устройва на Саладин, както и срещата на двамата герои след разпознаването, са предадени много подробно. Двете ситуации са огледални и симетрични и представят двамата герои като еднакво щедри и благородни по душа. Социалното им положение е различно, но то не е пречка за възникването на едно искрено приятелство. Щедростта на Саладин е пословична и дори войната с християните не го възпира, за да се отблагодари на Торело за великолепното посрещане, което той му е устроил в Павия. Именно щедростта, великодушието и куртоазното поведение е това, което свързва двамата герои, които са представени като поведенчески модели.

Бокачо споменава Саладин и в други свои творби: в *“De casibus virorum illustrium”* („Злополучията на прочутите мъже“)⁴⁸, а също и в поемата *“Amorosa visione”* („Любовно видение“)⁴⁹, но несъмнено по-интересни са коментарите на Бокачо към „Божествена комедия“ на Данте. През 1373 г. управата на Флоренция възлага на

⁴⁶ Срв. пак там, стр. 787 – 788.

⁴⁷ Срв. пак там, стр. 788 – 789.

⁴⁸ Срв. предговора на **Кардини (1999)**, стр. 13.

⁴⁹ Срв. XII песен, стих. 28 и следв.

Бокачо да чете и коментира публично великата творба на Данте⁵⁰. Така започва една традиция, която е жива и до днес. Поради влошеното си здравословно състояние Бокачо не успява да изпълни до край поетия ангажимент. В XV лекция той разглежда четвърта песен на Дантевия „Ад” и се спира на образа на Саладин⁵¹: той е бил с възвишена душа, твърде изкусен във военното дело, правел великолепно дарове, бил милостив и високо ценял способните хора⁵².

Петрарка също оставя следи в литературното битие на Саладин. В поемата си *“Triumphī”* („Триумфи”) той описва процесия от велики личности, сред които е и султан Саладин⁵³.

Както се вижда в литературата се утвърждава представата за него като великодушен и мъдър владетел, милостив, толерантен и справедлив, който не се бои да изкаже възхищението си от смелите и достойните, дори когато става въпрос за неговите неприятели. „За приятелите и неприятелите си, - пише Йоханес Леман, - Саладин е бил несъмнено доминантната фигура на епохата. Другите са завоеватели или владетели: той е нещо повече, защото притежава заедно с човечността, това, което гърците наричат „харизма”, а ние днес бихме казали „личност”⁵⁴. Леман посочва, че „няма нито един друг кръстоносец, когото историята, легендата и поезията така да са възвеличавали като образец на християнска добродетел, както Салах ад-Дин, защото нито Готфрид Булонски, нито Боемонд, нито папа, император или крал са вълнували толкова, колкото него, въображението на християни и араби”⁵⁵. Ще завърша с думите на големия френски историк Рене Гресе, който пише в книгата си за кръстоносните походи, че „историята трябва да се преклони пред възвишения и рицарски образ на великия кюрдски султан”⁵⁶.

Използвана литература⁵⁷

Алигиери (1975) Д. Алигиери, „*Божествена комедия*”. Превод Ив. Иванов и Л. Любенов. София: Народна култура.

Алигиери (1978) Д. Алигиери, „*Ад*”. Превод К. Величков. София: „Отечество”.

Алигиери (1990) D. Alighieri, “*Inferno*”. In: Id., “*La Divina Commedia*”. Torino: SEI. Vol. I

Алигиери (1993) D. Alighieri, “*Inferno*”. In: Id., “*La Divina Commedia*”. Milano: Rizzoli. Vol. I

Анонимен сборник с новели „Новелино”(1875) “*Novellino*”. A c. di Pierluigi Donini. Torino – Roma – Milano – Firenze: Paravia.

Белини и др. (1990) G. Bellini – G. Mazzoni, “*Letteratura italiana. Storia, forme, testi*” . Roma – Bari: Laterza . Vol. I (“Dalle Origini al Quattrocento”)

Бокачо (1980) G. Boccaccio, “*Decameron*”. A c. di V. Branca. Torino: Einaudi. Voll. I - II

Бокачо (2003) Дж. Бокачо, „*Декамерон*”. София: „Захарий Стоянов”

Гресе (1998) R. Grousset, “*La storia delle crociate*”. Casale Monferrato (AL): Piemme.

Кардини (1999) F. Cardini, “*Immagine e mito del Saladino in Occidente*”. In: G. Paris, “*La leggenda di Saladino*”. Roma: Salerno. Pp. 7 – 23.

⁵⁰ Срв. **Белини и др. (1990)**, стр.651.

⁵¹ Срв. стр. 160 в http://www.liberliber.it/biblioteca/b/boccaccio/il-commento_alla_divina_commedia_etc/pdf/il_com_p.pdf

⁵² Пак там, стр. 160.

⁵³ Срв. “*Triumphus fame*”. In: “*Triumphī*”. In: **Петрарка (1964)**, стр. 305 – 306, стихове 148 – 150.

⁵⁴ Срв. **Леман (1996)**, стр. 213.

⁵⁵ Пак там, стр. 212.

⁵⁶ Срв. **Гресе (1998)**, стр. 230.

⁵⁷ Художествените произведения в електронен вариант са цитирани в бележките под черта.

- Куомо (1998)** F. Cuomo, “*Gli ordini cavallereschi nel mito e nella storia di ogni tempo e paese*”. Roma: Newton & Compton.
- Леман (1996)** J. Lehmann, “I Crociati”. Milano: Garzanti
- Пари (1999)** G. Paris, “*La leggenda di Saladino*”. Roma: Salerno.
- Петрарка (1964)** F. Petrarca, “*Opere*”. Milano: Mursia.
- Флори (2002)** J. Flori, “*La cavalleria medievale*”. Bologna: Il Mulino.